آموزش نی

جلد اول

دوره‌ی ابتدایی

عبدالنقی افشارنیا

مؤسسه‌ی فرهنگی ـ هنری ماهور

تهران ۱۴۰۲

فهرست

مقدمه ۷

شرح حال مختصری از آهنگسازان این کتاب ۸

نی هفت‌بند ۱۰

بخش اول: دستور مقدماتی ۲۱

درس‌های ۱-۱۸ ..... ۲۲-۲۶

مشق شوشتری ۲۶

مشق سه‌گاه ۲۶

ساقی‌نامه ۲۸

وصل صدای اوج (II) به صدای غیث (III) و یا برعکس، وصل صدای غیث به صدای اوج ۲۹

مشق صدای غیث ۳۰

مشق صدای غیث و اوج ۳۰

مشق ضدضرب ۳۲

مشق سنکپ ۳۳

مشق سی بمل جامه‌دران ۳۴

قسمت اول رنگ نوا ۳۵

پیش‌درآمد دشتی موسی معروفی ۳۶

شهابی ۳۹

مهربانی ۴۰

مجلس‌افروز ۴۲

قسمت دوم رنگ نوا ۴۳

مشق لا کرن و سی بمل ۴۵

دلکش ماهور ۴۵

آرپژ ۴۶

تصنیف شوشتری موسی معروفی ۴۷

در قفس ابوالحسن صبا ۴۸

به‌یاد گذشته ابوالحسن صبا ۴۹

موسم گل تصنیف قدیمی ۵۰

رنگ دشتی رضا محجوبی ۵۱

پیش‌درآمد بیات ترک ابراهیم منصوری ۵۲

تصنیف بیات ترک ۵۴

رنگ بیات ترک موسی معروفی ۵۶

رنگ همایون غلامحسین بیگجه‌خانی ۵۷

نغمه‌ی اصفهان ۵۸

پیش‌درآمد اصفهان رضا محجوبی ۵۹

نوید بهار ابوالحسن صبا ۶۰

چهارمضراب ساده ابوالحسن صبا ۶۰

درآمد ۶۱

کرشمه ۶۱

خسروانی ۶۲

نیشابورک ۶۳

نصیرخانی ۶۳

چهارپاره ماهور ۶۴

زنگوله ۶۵

پیش‌درآمد ماهور روح‌الله خالقی ۶۶

مرغ سحر مرتضی نی‌داوود ۶۸

رنگ ماهور روح‌الله خالقی ۷۰

بخش دوم: آواز ابوعطا ۷۱
آواز ابوعطا ۷۲
دوضربی ابوعطا اسماعیل زرین‌فر ۷۳
ضربی ابوعطا موسی معروفی ۷۴
چهارمضراب ابوعطا علی‌اکبر شهنازی ۷۵
درآمد ۷۷
سیخی ۷۸
رامکلی ۷۹
گبری ۸۰
خسرو و شیرین ۸۱
حجاز ۸۲
سَمَلی ۸۴
چهارباغ یا چهارپاره ۸۵
مثنوی ۸۷
بهار دلکش تصنیف حجاز ابوعطا ۸۹
رنگ ابوعطا رضا محجوبی ۹۱
بخش سوم: آشنایی با فرم‌های موسیقی کلاسیک ایران ۹۳
پیش‌درآمد شور ابراهیم منصوری ۹۵
رنگ شور علی‌اکبر شهنازی ۹۶
رنگ ابوعطا ابراهیم منصوری ۹۷
زرد ملیجه ابوالحسن صبا ۹۸
رنگ دشتی حبیب سماعی ۹۹
رقص چوپی قاسم‌آباد گیلان ابوالحسن صبا ۱۰۰
تصنیف افشاری عارف قزوینی ۱۰۱
رنگ افشاری موسی معروفی ۱۰۲
صوفی‌نامه ۱۰۳
پیش‌درآمد بیات اصفهان اجرای یوسف فروتن ۱۰۴
چهارمضراب همایون ابوالحسن صبا ۱۰۵
تصنیف ماهور غلامحسین درویش ۱۰۶
دوضربی بیات ترک ابوالحسن صبا ۱۰۷

مقدمه

دلیل تألیف این کتاب که در سه بخش اول (مقدماتی)، دوم (آواز ابوعطا) و سوم (آشنایی با فرم‌های موسیقی سنتی ایران) تهیه و تنظیم شده، نیازی بود که پس از چندین سال تجربه و تدریس در مقاطع مختلف تحصیلی احساس می‌شد. لذا با تکیه بر تجربیات به دست آمده، سعی شده است گامی هرچند کوچک در راه آموزش ساز نی برداشته شود.

***

در بخش اول هنرجو با انگشت‌گذاری، پرده‌شناسی، اجرای ریتم‌ها و صداهای مختلف نی آشنا می‌شود و با اجرای قطعاتی از آهنگسازان قدیم آموخته‌های خود را به کار می‌گیرد. بخش دوم آواز ابوعطا و بخش سوم آشنایی با فرم‌های موسیقی کلاسیک ایران است که در انتخاب و گزینش آن‌ها دقت کافی به عمل آمده است. در خاتمه برای رفع ابهامِ احتمالی لازم می‌دانم به دو نکته اشاره کنم:

۱. ممکن است این تصور پیش آید که شروع آواز هنوز برای هنرجو زود است، اما توجه به دروس پایه که در بخش اول آمده، این تصور را از بین خواهد برد و هنرجو می‌تواند فرم آوازی را شروع کند؛ از طرفی تکنیک نوازندگی نی بیشتر بر پایه‌ی آواز است تا قطعات ریتمیک، و شاید به همین دلیل نی را حنجره‌ی دوم انسان نامیده‌اند.

۲. به این دلیل از آواز ابوعطا (از متعلقات دستگاه شور) استفاده شده که نت متغیر ندارد و فواصل آن منطبق با فواصلی است که نی به‌طور طبیعی دارد.

عبدالنقی افشارنیا
نوروز ۱۳۹۶

شرح حال مختصری از آهنگسازان این کتاب

خالقی، روح‌الله (۱۲۸۵ـ ۱۳۴۴)

موسیقی‌دان، موسیقی‌شناس، آهنگساز و مؤلف، شاگرد علینقی وزیری، رضا محجوبی، ابوالحسن صبا و اساتید خارجی (در ویلن)، تحصیلات کلاسیک خود را در دارالفنون و دانشسرای عالی به پایان رسانید. او مؤسس و سرپرست انجمن موسیقی ملی و هنرستان موسیقی ملی بود.

درویش، غلامحسین (۱۲۵۱ـ ۱۳۰۵)

مقدمات سه‌تار را نزد پدر و تار را نزد آقاحسینقلی آموخت. موسی معروفی، ابوالحسن صبا، سعید هرمزی، مرتضی نی‌داوود، حسین سنجری، ارسلان درگاهی، شکری ادیب‌السلطنه، حسینقلی غفاری، علیمحمد صفایی و عبدالله دادور از شاگردان او بودند.

سماعی، حبیب (۱۲۸۰ـ ۱۳۲۵)

فرزند سماع‌حضور (از استادان سنتور عصر قاجار) است و از نوازندگان و استادان زبردست سنتور محسوب می‌شود.

شهنازی، علی‌اکبر (۱۲۷۶ـ ۱۳۶۳)

فرزند آقاحسینقلی، عمویش میرزا عبدالله و پدر بزرگش علی‌اکبر فراهانی بود. از هشت سالگی زیر نظر پدرش آموزش تار را شروع کرد و پس از شش سال ردیف موسیقی ایرانی را آموخت. از سال ۱۳۵۰ تا آخر عمر در دوره‌ی عالی هنرستان موسیقی به تدریس مشغول بود و در طول هفتاد سال فعالیت آموزشی شاگردان بسیاری از چند نسل تربیت کرد. میرزا حسن مشاور، میرزا عیسی خاتم، باصرالدوله، منتظم‌الحکما، حاج‌آقا محمد ایرانی مجرد، حبیب‌الله صالحی، هوشنگ ظریف، رضا وهدانی، اسدالله حجازی، محمدرضا لطفی، حسین علیزاده، داریوش طلایی و.... از شاگردان وی بودند.

صبا، ابوالحسن (۱۲۸۱ـ ۱۳۳۶)

از کودکی نزد پدر خود و سپس نزد میرزا عبدالله و غلامحسین درویش به فراگیری سه‌تار و ردیف‌های موسیقی ایرانی پرداخت. کمانچه را نزد حسین اسماعیل‌زاده و ویلن را نزد حسین هنگ‌آفرین آموخت. بعدها با حبیب سماعی استاد سنتور آشنا شد و از این طریق در نواختن و اعتلای این ساز نقش عمده‌ای داشت. صبا از هنرمندانی است که سهم مهمی در حفظ و تداوم ردیف‌های سازی و آوازی داشته و تلاش بی‌وقفه‌ای در خلق آثار گوناگون در زمینه‌ی موسیقی ایرانی نموده است. او که صاحب سبک در ردیف‌های خود است، با حفظ ریشه‌ها و سنت‌های فرهنگی، سهم بسزایی در نوآوری و خلاقیت‌های موسیقایی داشته و آهنگ‌های بسیار زیبایی از وی به یادگار مانده‌اند.

معروفی، موسی (۱۲۶۸ـ ۱۳۴۴)

از شاگردان ممتاز درویش‌خان بود و به دریافت تبرزین طلایی درویش نایل آمد. تئوری موسیقی و نت‌نگاری را نزد حسین هنگ‌آفرین و علینقی وزیری آموخت و از همان دوران در نوشتن و ثبت ردیف‌های موسیقی ایران کوشید. معروفی سال‌ها در هنرستان موسیقی ملی به تدریس پرداخت و شاگردان بسیاری تربیت کرد. آثار ارزنده‌ای شامل پیش درآمد، تصنیف و رنگ‌های مختلف از وی به جا مانده‌اند. یکی از ارزنده‌ترین تلاش‌های معروفی، جمع‌آوری و نگارش ردیف موسیقی ایران است که در سال ۱۳۴۲ منتشر شده است.

منصوری، ابراهیم (۱۲۷۸ـ ۱۳۴۸)

کارشناس و معلم موسیقی، آهنگساز، نوازنده‌ی ویلن و از شاگردان حسین اسماعیل‌زاده است.

نی‌داوود، مرتضی (۱۲۸۰ـ ۱۳۶۹)

نوازنده‌ی چیره‌دست تار و مدرس دلسوز موسیقی و مؤسس مدرسه‌ی موسیقی درویش. آهنگ‌های بسیار زیبایی از او به جا مانده‌اند.